

**SUUNNITELMA
S2-OPETUKSEN
JÄRJESTÄMISESTÄ
LAHDEN VARHAISKASVATUKSESSA**

18.5.2011

Päivitetty 12.10.2012

SUUNNITELMA S2-OPETUKSEN JÄRJESTÄMISESTÄ LAHDEN VARHAISKASVATUKSESSA JA ESIOPETUKSESSA

1. JOHDANTO

2. SUOMI TOISENA KIELENÄ(S2) -OPETUS VARHAISKASVATUKSESSA

- 2.1 S2–opetuksen lähtökohdat ja tavoitteet
- 2.2 Kasvatuskumppanuus
- 2.3 Kasvattaja kielen kehityksen tukijana
- 2.4 Oppimisympäristö

3. LAPSEN KIELEN KEHITYKSEN YLEISIÄ PIIRTEITÄ

- 3.1 Esikielinen vuorovaikutus ja kommunikointi
- 3.2 Kielen kehityksen varhaisvaiheita

4. VARHAISKASVATUS KAKSI-/MONIKIELISESSÄ LAPSIRYHMÄSSÄ

- 4.1 Näkökulmia kaksi-/monikielisyyteen
- 4.2 Kaksi-/monikielisten lasten äidinkieli ja sen merkitys

5. S2-OPETUKSEN JÄRJESTÄMINEN LAHDESSA

- 5.1 Tavoitetasot
- 5.2 Sisältö ja menetelmät
- 5.3 Havainnointi ja dokumentointi
 - 5.3.1 Kielen kuuntelu ja ymmärtäminen
 - 5.3.2 Puhuminen ja sanasto
 - 5.3.3 Kielen rakenne
 - 5.3.4 Lukemisen ja kirjoittamisen valmiudet
- 5.4 Kielen kehityksen kartoitusmenetelmiä

6. ESIOPETUKSEN JA PERUSOPETUKSEN NIVELVAIHEEN YHTEISTYÖ

LIITTEET

KIRJALLISUUSLUETTELO

1. JOHDANTO

Maahanmuuttajataustaisten lasten määrä Lahdessa kasvaa tasaisesti ja siksi on nähty tarpeelliseksi laatia suunnitelma suomi toisena kielenä (S2)-opetuksen järjestämiseksi.

Jotta lapselle voidaan antaa riittävä tuki omaan kotoutumiseen, S2-opetukseen on kiinnitettävä erityistä huomiota. S2-suunnitelma on osa varhaiskasvatus- ja esiopetussuunnitelmaa ja sen tarkoituksena on olla jokaisen työntekijän työväline ja helpottaa päivittäistä työtä. Tavoitteena on myös yhtenäistää lahtelaiset työkäytännöt S2-opetuksessa ja nivelvaiheyhteistyössä esiopetuksesta perusopetukseen siirryttäessä.

S2-opetusta järjestetään kaikille niille lapsille, joiden suomen kieli ei ole äidinkielen veroinen. S2-opetus edistää maahanmuuttajataustaisten lasten yhdenvertaisuutta sekä kotoutumista. Jokaisella lapsella on oikeus tulla kuulluksi ja ymmärretyksi. Yhdenvertaisten mahdollisuuksien saamiseksi maahanmuuttajataustainen lapsi tarvitsee mahdollisimman toimivaa suomen kieltä. Oman äidinkielen osaamisen vahvistaminen tukee myös suomen kielen oppimista ja antaa lapselle tärkeää kulttuurista ja kielellistä rikkautta. Kieltä, sosiaalisia suomalaistapoja sekä kulttuuria lapsi oppii toimiessaan ja leikkiessään muiden lasten ja aikuisten kanssa.

Varhaiskasvatussuunnitelman ja esiopetuksen oppimissuunnitelman tavoitteena on hyvinvoiva lapsi. Lapsi kohdataan yksilöllisten tarpeidensa, persoonallisuutensa ja perhekulttuurinsa mukaisesti. Hän kokee olevansa tasa-arvoinen riippumatta sukupuolestaan, sosiaalisesta tai kulttuurisesta taustastaan tai etnisestä alkuperästään.

2. SUOMI TOISENA KIELENÄ (S2) -OPETUS VARHAISKASVATUKSESSA

Suomi toisena kielenä(S2) -opetus on maahanmuuttajataustaisille lapsille annettavaa tavoitteellista ja säännöllistä suomen kielen opetusta. Tämä on arjessa tapahtuvaa lasten toiminnan ohjausta, missä lähtökohdana on lapsilähtöisyys, toiminnallisuus ja leikki. Aikuisen rooli on motivoida ja tarjota monipuolisia mahdollisuuksia suomen kielen ymmärtämisen ja tuottamisen harjoitteluun kaikissa varhaiskasvatuksen hoito-, kasvatus- ja opetustilanteissa.

2.1 S2-opetuksen lähtökohdat ja tavoitteet

Varhaiskasvatuksessa suomi toisena kielenä (S2) -opetuksen tavoitteena on, että lapsi on tasavertainen ryhmän jäsen ja saa yhdenvertaisen mahdollisuuden oppimiseen ja saavuttaa mahdollisimman toimivan - ikätasoa vastaavan - suomen kielen taidon kaikilla kielen osa-alueilla. Päivähoidossa lapsella on mahdollisuus oppia arkielämän perussanastoa ja harjoitella suomen kieltä luontevasti eri tilanteissa. Suomen kielen taidon kehittyessä tavoitteena on, että lapsi ymmärtää ja käyttää kieltä aktiivisesti sekä harjoittelee sen rakenteita.

Varhaiskasvatussuunnitelman linjaus on, että vastuu lapsen oman äidinkielen ja kulttuurin säilyttämisestä ja kehittämisestä on ensisijaisesti perheellä. Osallistuminen varhaiskasvatukseen tukee eri kieli- ja kulttuuritaustaisten lasten mahdollisuutta oppia suomea toisena kielenään luonnollisissa tilanteissa toisten lasten ja kasvattajien kanssa. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa eri kieli- ja kulttuuritaustaisilla lapsilla tarkoitetaan saamelaisia lapsia, romanilapsia, viittomakielisiä lapsia sekä maahanmuuttajataustaisia lapsia.

Suomi toisena kielenä (S2) -opetuksen keskeisenä tehtävänä varhaiskasvatuksessa on kehittää kokonaisvaltaisesti lapsen suomen kielen taitoa ja kielellistä tietoisuutta niin, että hän pystyy ilmaisemaan itseään, ymmärtää ja tulee ymmärretyksi erilaisissa vuorovaikutustilanteissa. S2-opetuksen tarkoituksena on edistää joustavaa kouluun siirtymistä, tukea monikielistä identiteettiä ja yhdessä äidinkielen kehittymisen kanssa vahvistaa lapsen toiminnallista monikielisyttä. Lasta rohkaistaan ja ohjataan niin, että hänestä vähitellen kasvaa aktiivinen puhuja ja kuuntelija monenlaisissa vuorovaikutustilanteissa. Ryhmän jäsenenä lapsi harjaantuu kuunteluun, kerrontaan ja kertomiseen sekä ilmaisemaan toiveitaan, mielipiteitään, ajatuksiaan ja päätelmiään.

2.2 Kasvatuskumppanuus varhaiskasvatuksessa

Varhaiskasvatus perustuu vanhempien ja kasvattajien keskinäiseen kasvatuskumppanuuteen. Yhteiset tavoitteet luodaan arvoista, näkemyksistä ja vastuista keskustelemalla.

Varhaiskasvatuksessa maahanmuuttajataustaisten asiakasperheiden kasvava määrä asettaa uusia haasteita vanhempien kanssa tehtävälle yhteistyölle. Yhteisen kielen puuttuessa tiedon välittäminen, asioiden hoitaminen ja hoito- sekä kasvatuskeskustelut edellyttävät tulkin käyttöä.

- Maahanmuuttajataustaisen perheen tullessa varhaiskasvatuspalvelujen asiakkaaksi vanhempien kanssa keskustellaan perheen vaiheista ennen Suomeen tuloa, perheen nykytilanteesta sekä vanhempien toiveista päivähoiton suhteen. Aloitusvaiheen keskustelussa selvitetään, mitä kieltä/kieliä lapsen perheessä puhutaan, mikä on lapsen vahvin kieli ja mikä on perheen uskonto.
- Vanhemmille kerrotaan säännöllisen hoitoajan merkityksestä. Lapsen osallistuminen kaikkeen päivähoiton toimintaan tukee toverisuhteiden muodostumista sekä edistää lapsen tasavertaista osallisuutta ryhmän jäsenenä suomen kielen omaksumisen myötä. Heille kerrotaan myös, millaisia yhteistyökumppaneita ja -mahdollisuuksia päivähoitossa on ja miten toimitaan, kun havaitaan lapsen tarvitsevan lisätukea jossakin asiassa.
- Myöhemmin, kun perhe on ollut jo jonkin aikaa asiakkaana, käydään yhdessä vanhempien kanssa lapsen hoito- ja kasvatuskeskustelu. Samalla täytetään lapsen varhaiskasvatuksen suunnitelma tai esiopetuksen oppimissuunnitelma, mihin kirjataan miten lapsen suomen kielen oppimista tuetaan ja miten vanhemmat voivat tukea lapsen äidinkielen kehittymistä. Suunnitelman tavoitteita ja toteutumista seurataan ja arvioidaan vuoden aikana säännöllisesti. Lapsiryhmässä työskentelevät suunnittelevat opetusjärjestelyt asetettujen tavoitteiden pohjalta. Vanhempien kanssa keskustellaan lapsen oppimisen edistymisestä.

2.3 Kasvattaja kielen kehityksen tukijana

Maahanmuuttajataustaisen lapsen kanssa toimiessaan päivähoiton työntekijällä on pedagoginen ja kielellinen rooli. Kasvattajan pedagoginen rooli tulee esille, kun valitaan toimintoja ja toimintatapoja, joiden avulla maahanmuuttajataustaiset lapset oppivat esimerkiksi motorisia perusvalmiuksia. Pedagogisen roolin rinnalla on kielellinen rooli, jolloin toimintojen ja toimintatapojen valintaan vaikuttaa tavoite kehittää lasten S2 -valmiuksia. Haastavin tehtävä on roolien yhdistäminen toimintoja ja toimintatapoja valittaessa sekä tasapainon löytäminen niiden välillä.

Lahden esiopetuksen opetussuunnitelman linjaus on, että lapsen äidinkieltä ja kulttuuria tulee tukea lapsen arjessa. Kiinnostusta lapsen äidinkieltä ja kulttuuria kohtaan voi osoittaa valitsemalla kirjallisuutta ja musiikkia, joka on lähtöisin lapsen kulttuuritaustasta. Aikuinen antaa lapselle myönteistä palautetta ottamalla puheeksi lapsen kulttuuriin ja äidinkieleen liittyviä asioita tai käsittelemällä niitä muun toiminnan osana. (Ks. tarkemmin luku 4.)

Suomen kielen osaamattomuus ei merkitse kielitaidottomuutta. Lasta tulee rohkaista käyttämään suomen kieltä ja aikuisen tulee tehdä lapselle myös avoimia kysymyksiä keskustellessaan hänen kanssaan. Lasta voi pyytää kertomaan, millaisista asioista hän pitää ja mikä tekee hänet iloiseksi. Puheen havainnollistaminen ilmein, elein ja kuvin auttaa lasta ymmärtämään uutta kieltä. Lasta kuuntelemalla ja hänen kanssaan keskustelemalla työntekijä saa tietoa, miten lapsi kertoo asioista ja käyttää suomen kieltä.

Kasvattajan tehtävänä on tukea lapsen kielenkäyttöä ja tarjota luonteva puheen malli. Selkeä kielenkäyttö on erityisen olennaista silloin, kun on tärkeää, että lapsi varmasti ymmärtää esimerkiksi ohjeen, kiellon tai varoituksen. Tällaisissa tapauksissa on perusteltua, että aikuinen esimerkiksi hidastaa normaalia puhetempoa, puhuu lyhyin selkein lausein ja artikuloi korostetun selkeästi. Normaalissa vuorovaikutuksessa luonnollista puhetta ei tarvitse yksinkertaistaa liikaa, koska silloin yksinkertaistuu myös lapsen saama kielellinen malli. Jotta lapsen sanavarasto ja kielitaju pääsisivät kehittymään mahdollisimman paljon, on tärkeää, että aikuinen käyttää aina puhetilanteeseen sopivaa kieltä, esimerkiksi arkisissa puhetilanteissa puhekieltä. Tavallisissa vuorovaikutustilanteissa aikuinen voi huoletta leikitellä kielellä, riimitellä, vitsailla ja käyttää mahdollisimman paljon monipuolisia kuvailevia ilmauksia (esim. löpötellä, pyrähtää, kippurassa, vinksin vonksin, tömistellä jne.). Vaikka lapsi ei ymmärräkään kaikkia sanoja heti aivan tarkasti, kieli ja merkitykset jäsentyvät lapsen kieleen pikkuhiljaa ja toimivat monipuolisena mallina lapsen omalle kielenkäytölle. Varsinkin pieni lapsi nauttii siitä, että kieli kuulostaa hauskalta, vaikka sitä ei aina ymmärräkään ihan tarkasti. Olennaista tässä on tietenkin koko ajan seurata lapsen reaktioita ja muokata ilmaisua siten, että lapsi voi kokea olevansa mukana vuorovaikutuksessa eikä esimerkiksi turhaudu siihen, että ei ymmärrä, mitä ympärillä tapahtuu.

Kieltä opitaan sosiaalisessa vuorovaikutuksessa toisten kanssa. Aikuisen tehtävänä on järjestää tilanteita, jotka houkuttelevat lasta oppimaan ja käyttämään suomen kieltä.

Maahanmuuttajataustaista lasta rohkaistaan leikkimään toisten lasten kanssa. Lapsen kanssa leikkiminen, leikin mallintaminen ja sen sanoittaminen tuo kielen mukaan toimintaan ja luo vuorovaikutustilanteita. Ensisijaisesti lapsi tarvitsee suomen kieltä tullakseen toimeen ryhmässä ja saadakseen kavereita.

2.4 Oppimisympäristö

Oppiminen liittyy ympäröivään tilanteeseen sekä laajemmin ajateltuna kulttuuriin. Lapsen kielen kehityksen ja oppimisen kannalta on tärkeää, miten lapsen psyykkiset perustarpeet on huomioitu päivähoiton arjessa. Oppimisympäristö voidaan jakaa fyysiseen ja psyykkis-sosiaaliseen oppimisympäristöön sekä opetussuunnitelman raamittamiin, opetuksessa käytettäviin sisältöihin ja menetelmiin. Fyysisen oppimisympäristön tulee olla kielellisesti ja kuvallisesti suunniteltu niin, että se aktivoi monipuolisesti lasta kielen käyttämiseen eri tilanteissa. Aikuisen tehtävänä on luoda motivoiva ja kannustava ilmapiiri, jossa lapsi tuntee olonsa turvalliseksi. Psyykkis-sosiaaliseen oppimisympäristöön vaikuttaa aikuisen persoonallinen tapa toimia vuorovaikutuksessa lasten kanssa. Parhaimmillaan oppiminen on positiivisia oppimiskokemuksia mahdollistava prosessi, jota luonnehtii ilo.

3. LAPSEN KIELENKEHITYKSEN YLEISIÄ PIIRTEITÄ

3.1 Esikielellinen vuorovaikutus ja kommunikointi

Lapsella on heti syntymästään valmiuksia ja halukkuutta sosiaaliseen vuorovaikutukseen. Jo vastasyntynyt on herkistynyt havaitsemaan ympäristöstään ihmiskasvoja ja – ääniä. Varhaisessa kommunikatiivisessa vuorovaikutuksessa tapahtuu hienosäätöistä aikuisen ja lapsen välistä huomion ja tunnelmaisun vastavuoroista yhteensovittamista. Kaikki lapsen kehityksen osa-alueet rakentuvat tässä vuorovaikutuksessa. Kun aikuinen tulkitsee vauvan viestejä ja vastaa hänen tarpeisiinsa tarkoituksenmukaisella tavalla, hän tukee lapsen perusturvallisuuden, tunteiden säätelyn ja tarkkaavuuden kehitystä. Lapsi saa kokemuksen, että hänen viestinsä tulee ymmärretyksi ja viestien ilmaiseminen kannattaa. Varhaisessa vuorovaikutuksessa ovat jo mukana kommunikoinnin peruselementit: kontakti, läsnäolo, tunnelmaisun sävyt, vuorottelu. Niitä tarvitaan kaikissa kommunikointitilanteissa läpi koko elämän.

Jo muutaman kuukauden ikäinen lapsi alkaa käyttää ääntään vuorovaikutuksessa ja vähitellen se kehittyy yhä tavoitteellisemmaksi. Mielihyvä-ääntely, nauru ja kujertelu muuttuvat jokerteluksi, jossa lapsi tuottaa rytmisiä, monitavuisia äännesarjoja. Vauvalla on biologinen valmius erottaa ja tuottaa minkä tahansa kielen äänneitä ja äänneyhdistelmiä. Vähitellen, noin puolen ikävuoden jälkeen, jokertelu alkaa muistuttaa yhä enemmän oman ympäristön puhetta. Äänneet, jotka eivät kuulu siihen kieleen, jota lapsi kuulee, karsiutuvat. Lapsi havaitsee omalle kielelle ominaista painotusta, rytmiä, sävelkorkeutta ja äänneiden kestoja ja erittelee kuulemastaan säännönmukaisuuksia. Aikuiset vahvistavat ja lisäävät jokertelun määrää antamalla sille merkityksiä ja vastaamalla siihen kuten oikeaan puheeseen.

Puolen vuoden iässä lapselle alkaa kehittyä myös kyky suuntautua yhä voimakkaammin ympäristöön ja havainnoida sitä. Jaetun tarkkaavuuden kehittyessä lapsi oppii ensin seuraamaan toisen ihmisen katsetta ja sitten osaa kiinnittää toisen huomion johonkin tapahtumaan tai esineeseen ja jakaa kokemuksensa toisen kanssa. Tässä vaiheessa omaksutut ei-kielelliset taidot ja viestintäkanavat eivät jää pois käytöstä, kun lapsi oppii kommunikoidaan puheella, vaan ne ovat mukana esimerkiksi ilmeinä ja kehon asentoina, kun lapsi myöhemmin ilmaisee itseään ja tulkitsee toisten viestejä.

3.2 Kielen kehityksen varhaisvaiheita

Lapsen kieli kehittyy yksilölliseen tahtiin ja on yhteydessä lapsen muuhun kehitykseen (esim. symbolisen leikin kehitys, muistitoiminnot, motoriikan kehitys). Tyypillistä on, että ymmärtämisen taidot kehittyvät ennen tuottamisen taitoja. Alle vuoden ikäinen esimerkiksi reagoi nimeensä, lopettaa hetkeksi toiminnan kuullessaan ”ei”, noudattaa lyhyitä kehotuksia tai toimintaohjeita. Toisen ikävuoden aikana kielen omaksumisessa näkyy suuret yksilölliset vaihtelut. Jos lapsi ymmärtää puhetta ja osaa toimia ohjeen mukaan, ei vähäinen puhe tai sanojen hidas karttuminen tarkoita välttämättä että lapsella olisi kielellisiä vaikeuksia. Osalla lapsista voidaan nähdä nopea sanaston kasvun kausi noin 1½-2 vuoden iässä, mutta osalla sanasto karttuu tasaiseen tahtiin. Lapsen kielen kehitykseen kuuluu myös virheellisten muotojen ja rakenteiden sisältyminen puheeseen, esimerkiksi 2-3 -vuotiailla astevaihtelut ovat vielä vaikeita, äänneissä poikkeamat konsonanteissa voivat säilyä puheessa 4-5 -vuotiaaksi asti. (Liite 2: Lapsen kielen ja puheenkehitys ennen kouluikää)

Aikuisella on keskeinen rooli lapsen kielen kehityksen tukijana. Kommunikoidessaan pienen lapsen kanssa aikuinen usein käyttää lyhyitä ja yksinkertaisia lauserakenteita, kertaa tapahtumia ja toistaa sanoja sekä nimeää runsaasti asioita ja esineitä. Äänenpainot ja sävyt ovat usein lapselle puhuttaessa viestiä selkeyttäviä ja korostavia, mikä auttaa lasta jäsentämään kuulemaansa kieltä. Kuitenkin tulee muistaa, että aikuinen toimii lapselle kielenkäytön mallina ja lapsi ymmärtää paremmin kuin itse tuottaa, joten lapsen kasvaessa myös aikuisen on hyvä monipuolistaa kielenkäyttöään. Arjen keskustelujen rinnalla aikuisen on tärkeää osallistua lapsen leikkiin ja myötäillä puheellaan lapsen toimintaa. Lapsen ymmärtämisen taitoja tukee parhaiten se, kun aikuisen puhe liittyy lapsen senhetkisen kiinnostuksen kohteeseen. Aikuinen vastaa lapsen kielellisiin ja ei-kielellisiin aloitteisiin, laajentaa lapsen ilmaisua ja rohkaisee lasta kertomaan ja kysymään. Kirjojen lukeminen yhdessä ja kuvista keskustelu sisältävät usein arkitilanteita enemmän puhetta ja keskusteluista syntyy pidempiä. Kielen oppiminen tapahtuu jokapäiväisissä lapsen ja aikuisen välisissä vuorovaikutustilanteissa, joissa aikuisen tulee huomioida lapsen kehitystaso sekä lapsen oma temperamentti.

4. VARHAISKASVATUS KAKSI-/MONIKIELISESSÄ LAPSIRYHMÄSSÄ

4.1 Näkökulmia kaksi-/monikielisyteen

Varhaiskasvatuksen lapsiryhmät ovat nykyään monikielisiä. Tämä asettaa oppimishaasteita niin lapsille kuin päivähoidon henkilökunnallekin, mutta se on myös aina ryhmän vahvuus ja rikkaus. Perinteisesti monikulttuuristen lasten kasvatuksessa tavoitteena on ollut tarjota lapselle mahdollisuus kasvaa kaksikieliseksi, jolloin lapsen kieliksi on nähty tämän oma äidinkieli ja suomen kieli (suomi toisena kielenä). Monikielisyys käsite kuitenkin laajentaa perinteistä kaksikielisyys määritelmää, koska jo pienikin lapsi voi todellisuudessa olla useamman kuin kahden kielen puhuja. Toisaalta monikielisyys käsite ohjaa huomioita yksilön kielitaidosta koko ryhmän monikielisyteen, sillä monikielisessä ryhmässä kasvaa monikielisiä lapsia. Yksilön ja ryhmän monikielisyttä voi tarkastella muun muassa seuraavista lähtökohdista:

- Perinteisesti suomalainen kasvatusta ja opetus ovat hyvin yksikielisiä. Suomen kielen osaaminen on tällöin edellytys sille, että pääsee osallistumaan täysipainoisesti varhaiskasvatuksen tai koulun toimintoihin. Yksikieliselle opetukselle on tyypillistä esimerkiksi kutsua lasta ”ummikoksi” tai kielitaidottomaksi, jos hän ei osaa suomea. Suomea opetteleva lapsi ei kuitenkaan koskaan ole kielitaidoton vaan osaa aina yhtä tai useampaa kieltä.
- Yksilö on paljon useammin monikielinen kuin yksikielinen. Peruskoulun jälkeen lähes jokainen suomalainenkin osaa suomea tai ruotsia ja kahta vierasta kieltä. Kaikkia kieliä ei tarvitse osata yhtä hyvin ollakseen monikielinen.
- Suomenkielisessä perheessä lapsen elämässä on suomen lisäksi läsnä jollakin tavalla ainakin englanti, josta lapsi varmasti tunnistaa ja osaa käyttääkin sanoja ja fraaseja (TV, musiikki, pelit, lelut, matkailu).

- Lapsen ymmärtämisen taitoja tukee, kun aikuisen puhe liittyy lapsen sen hetkiseen kiinnostuksen kohteeseen.
- Lasten leikkiryhmät ovat luonnostaan monikielisiä ja lapset ottavat luontevasti käyttöönsä sanoja ja fraaseja toistensa osaamista kielistä.
- Lapsiryhmät ovat aina monikielisiä. Monikielisyys rakentuu lasten ja vanhempien, päivähoiton henkilökunnan ja esimerkiksi varhaiskasvatuksen materiaalien monikielisyydestä.

Lahden varhaiskasvatuksessa lapsiryhmien luontainen monikielisyys nostetaan kaikkien lasten kasvatuksen voimavaraksi. Monikielisyyttä tukevassa kasvatuksessa huomiota kiinnitetään sekä suomenkielisten että muunkielisten lasten kielellisen tietoisuuden kehittämiseen. Tämä toteutuu esimerkiksi seuraavilla tavoilla:

- Kaikki ryhmän osaamat kielet tuodaan esille ja lasten tietoisuuteen. Ne nimetään, niitä ihastellaan, kielen (vähäistäkin sanan tai parin) osaamista ihaillaan ja arvostetaan. Myös aikuiset tuovat osaamansa kielet esille.
- Kaikkien lasten kielellistä tietoisuutta kehitetään esimerkiksi pitämällä ”kieliviikkoja”. Kieliviikolla koko ryhmä opettelee ikätason mukaan perusfraasin/fraaseja ja vaikkapa lukusanoja yhdellä kielellä, jota ryhmässä puhutaan. Yhdessä voidaan esimerkiksi sopia, että ”kieliviikolla” tervehdykset sanotaan opiskellulla kielellä. Kielenopettajina toimivat eri kieliä osaavat lapset ja henkilökunta.
- Päiväkodin arkeen pyritään tuomaan eri kieliä, esimerkiksi musiikkina. Tavoitteena voi esimerkiksi olla, että lapset harjoittelevat tunnistamaan kuulemansa kielen. Tämä kehittää kuuloon perustuvaa kielen hahmottamista, ja jo ihan pieni lapsi erottaa auditiivisesti äidinkieltään muista kielistä.
- Varsinkin vähän isompien lasten ja esikoululaisten kielellistä tietoisuutta kehittää, jos suomen kielellä kirjoitetun tekstin (kirjainten ja sanahahmojen) visuaalista ulkoasua vertaillaan muiden kielten kirjoitusasun kanssa. Lasten kanssa voi pohtia vaikkapa
 - Miten suomi näyttää erilaiselta kuin kirjoitettu venäjä tai arabia?
 - Näyttävätkö suomen sanat pitkiltä vai lyhyiltä verrattuna vaikkapa englanttiin ja mistä se voi johtua? (esim. yhdyssanat ja päätteet sanojen lopussa)
 - Mitä sellaisia kirjaimia suomessa on, joita muissa kielissä ei ole? (ä, ö) Mitä kirjaimia suomessa ei juurikaan käytetä? (x, z, c, jne.)
- Samankielisiä lapsia ohjataan leikkimään ja toimimaan omalla äidinkielellään pareittain tai ryhmissä, kun se on mahdollista ja tavoitteiden kannalta järkevää. Samaa tehtävää voidaan tehdä erikielisisä pareissa ja pienryhmissä, vaikka tehtävän purku tehtäisiinkin yhdessä suomeksi.
- Lasta ei koskaan kielletä puhumasta äidinkieltään. Pedagogiset ratkaisut voivat olla perusteena silloin, kun sovitaan puhekieleksi vain suomi (esim. S2-pienryhmässä). Eri kieliä ei tietenkään saa käyttää esimerkiksi kiusaamisen ja muun huonon käytöksen välineenä. Näissä tapauksissa puututaan lapsen käytökseen, ei kieleen.

4.2 Kaksi-/monikielisten lasten äidinkieli ja sen merkitys

Suomenkieliset lapset saavat suomenkielisestä varhaiskasvatuksesta aina paljon tukea äidinkielen taitonsa kehitykseen. Jos lapsen äidinkieli on muu kuin suomi, sen kehittäminen on haastavampaa. Päivähoidossa lapsen äidinkielen kehitystä tuetaan esimerkiksi edellisessä luvussa kuvatulla monikielisyttä tukevilla toimintatavoilla.

Avainasemassa lapsen äidinkielen kehityksessä ovat aina lapsen vanhemmat. Uudessa kulttuurissa ja uuden kielen keskellä asuvat monikulttuuriset perheet tarvitsevat usein kuitenkin paljon tukea siinä, miten perheen omaa äidinkieltä ylläpidetään ja miten siitä rakennetaan myös lasten vahva kieli. Lahden varhaiskasvatuksen tärkeä tehtävä onkin saada monikulttuuriset vanhemmat ymmärtämään olevansa lastensa tärkeimpiä kielenopettajia. Kun lapsen äidinkielen taitoa pyritään kehittämään, on tärkeää ymmärtää ja auttaa myös vanhempia huomaamaan seuraavat asiat:

- Vanhemman ja lapsen yhteinen äidinkieli on aidoin hoivan, välittämisen ja rajojen asettamisen kieli. Jos lapsen kielitaito ei kehity, vanhemman ja lapsen yhteys kärsii, koska vanhempi ei enää tavoita kielellä lastaan. Tällöin vanhemman voi olla vaikeampi tunnistaa lapsensa tunteita ja tarpeita ja toimia perheen aikuisena. Tämä voi aiheuttaa vaikeuksia esimerkiksi murrosiässä.
- Kieli on aina osa identiteettiä ja se määrittää osaltaan, keitä olemme ja mihin ryhmiin tunnemme kuuluvamme. Jos lapsi jossain vaiheessa luopuu täysin omasta äidinkielestään ja vaihtaa kielensä kokonaan suomeksi, voi tämä olla myös identiteettiä ja minäkuvaa ravisuttava kokemus. Vanhemman ei siksi tulisi koskaan itse vaihtaa omaa äidinkieltään suomeksi. Kielenvaihto saattaa olla jossakin kehitysvaiheessa vaikuttaa myös lapsen omalta toiveelta, jolloin vanhempien on tärkeää kaikin tavoin tukea ja kannustaa lasta säilyttämään oma äidinkielensä.
- Lapsi ihailee ja ottaa aina mallia vanhemmistaan. Siksi vanhempien kielimalli on tärkeä. Jos kotona arvostetaan omaa äidinkieltä ja ollaan siitä ylpeitä, myös lapsi oppii sitä arvostamaan. Samoin vanhempien asenne suomen kielen oppimiseen siirtyy lapselle.
- Lapsen äidinkielen taidon kehittäminen suomenkielisessä ympäristössä on vanhemmille aina haastava tehtävä. Mitä enemmän lapsella on kontakteja samaa äidinkieltä puhuvien lasten ja aikuisten kanssa, sitä enemmän hän saa tukea kielitaitonsa kehittymiseen.
- Jos lapsi osaa kouluun mennessään hyvin äidinkieltään (ja ehkä jopa lukea ja kirjoittaa sillä), hänen on helpompi oppia lisää suomea. Vankka oman äidinkielen taito edistää myös koulun oppisisältöjen oppimista suomeksi.

5. S2-OPETUKSEN JÄRJESTÄMINEN LAHDESSA

Suomi toisena kielenä (S2) – opetusrakenteen tavoitteena on luoda organisoitu malli, joka tarjoaa henkilökunnalle tehokkaan tuen. Mallin tehtävänä on rohkaista kielen kehityksen suunnitelmallista tukemista ja opettamista ja yhtenäisen arviointimallin käyttöönottoa. Toimintarakenteen tarkoituksena on kehittää ja päivittää henkilöstön osaamista, edistää asennekasvatusta ja ylläpitää arvokeskustelua varhaiskasvatuksen arjessa.

Varhaiskasvatushenkilöstön tehtävänä on Lahden S2-suunnitelman toteuttaminen ja suunnitelmallinen yhteistyö vanhempien kanssa. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan sekä esiopetuksen oppimissuunnitelmaan kirjataan oppimistavoitteet ja –keinot. Vasun ja esi-opsin liitteenä käytetään lapsen kaksikielisyyden suunnitelmaa. (Liite 3 ja 4) Havainnointivälineenä käytetään mm. Kettu-testiä ja Lauran päivää (Ks. luku 5.3). Esimiesten sitoutuminen maahanmuuttajataustaisten lasten monikielisyyden kehittymisen haasteisiin ja henkilökunnan S2-opetuksen tukemiseen on tärkeää. Päiväkotien MOKU-opettajat* huolehtivat siitä, että tarvittava tieto välittyy päiväkotiryhmiin. S2-opetus on lasten hoidosta ja kasvatuksesta vastuussa olevan henkilöstön tehtävä. Henkilökunta rohkaisee ja tukee lasten vanhempia heidän tehtävässään oman äidinkielen mallintajina ja ylläpitäjinä.

Valtakunnallisiin varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen suunnitelmien perusteisiin on kirjattu vanhempien ensisijainen vastuu lasten äidinkielen opettamisesta. Päiväkodeissa oman äidinkielen tukena voi olla myös kieliavustaja, joka toimii päiväkodissa myös kulttuuritulkkinä.

Lahden kaupungin varhaiskasvatuspalvelut kehittää päivähoitopalveluja vastaamaan entistä paremmin myös maahanmuuttajataustaisten perheiden lasten tarpeita. Lasten kielenkehityksen tukeminen ja S2-opetuksen kehittämien on jatkuva prosessi.

Vastuun jakaminen S2-opetuksen toteuttamisessa varhaiskasvatuksessa:

S2-lto:n tehtävät (alue-/kaupunkitaso)	Moku-opettajan * tehtävät (päiväkotitaso)	Lto:n ja lh:n tehtävät (lapsiryhmätaso)
<ul style="list-style-type: none"> -maahanmuuttajataustaisten lasten kielen oppimista tukeva kehittämistyö -alueen S2-opetuksen tiedotus-ohjaus- ja koulutustoiminta -MOKU-opettajien kouluttaminen ja tukeminen -suunnitelmallisen S2-opetuksen käynnistäminen, seuranta ja arviointi 	<ul style="list-style-type: none"> - saa valmiuden strukturoitujen arviointimenetelmien käyttämiseen - osallistuu alueen verkostotapaamisiin - vastaa tiedon välittämisestä lapsiryhmiin 	<ul style="list-style-type: none"> - toimii yhteistyössä vanhempien kanssa - sitoutuu lapsen kielen kehityksen tukemiseen ja opettamiseen - mallittaa lapselle suomen kieltä arjen toiminnassa ja kohtaamisissa - tukee ja ohjaa lasta käyttämään suomen kieltä - järjestää monipuolisesti kielen oppimistilanteita - tukee lapsen monikulttuurisen identiteetin kehittymistä - moniammatillinen yhteistyö - dokumentointi - seuranta ja arviointi

- **MOKU -> monikulttuurisuus/monikulttuurinen**

5.1 Tavoitetasot

Tavoitteena on, että maahanmuuttajataustainen lapsi omaksuu kolmen ensimmäisen päivähoitovuoden aikana suomen kielen niin, että esiopetuksessa annettavan S2-opetuksen sisällöt ja tavoitteet nousevat esiopetussuunnitelman pohjalta.

S2-opetuksen yleiset tavoitteet, joiden taustalla on oletus, että lapsi aloittaa päivähoiton kolme vuotta täytettyään ja puhuu suomea vain vähän tai ei lainkaan:

1. vuosi	2. vuosi	3. vuosi	4. vuosi
- tutustuu arjen toiminnan kieleen (nimeäminen ja perussanasto) - ymmärtää arjen toimintaohjeita - pystyy ilmaisemaan perustarpeitaan suomen kielellä - omaksuu laajan passiivisen sanavaraston suomen kielellä	- perussanavarasto laajentuu ja syventyy - käyttää suomen kieltä aiempaa monipuolisemmin - rohkaistuu itseilmaisuuksiin eri tilanteissa	- ilmaisu monipuolistuu ja rikastuu - oppii käyttämään kokonaisia lauseita - ymmärtää pitempiä kertomuksia ja satuja ilman kuvia	- tavoitteet nousevat esiopetuksen tavoitteista - ymmärtää lähes kaikki suomen kielellä puhutut jokapäiväiset asiat - tuottaa puhetta suomen kielellä: omaa monipuolisen käsitteistön ja sanavaraston esiopetusvuoden lopussa

5.2 Sisältö ja menetelmät

Suomi toisena kielenä (S2) -opetus on suunnitelmallista ja toiminnallista. Opetuksessa hyödynnetään lapsen tapaa toimia ja ajatella toiminnallisuuden kautta. Kielelliset tavoitteet huomioidaan toiminnan suunnittelussa ja ohjauksessa. Arjen toiminnassa tapahtuvan opetuksen, pienryhmätoiminnan ja yksilöopetuksen tarkoituksena on tukea suomen kielen oppimista tavoitteiden suuntaisesti. S2 -opetus on osa varhaiskasvatuksen hoito- ja kasvatushenkilöstön perustehtävää. Opetuksessa korostuvat lapsen oma toimiminen, aikuisen antama malli ja toiminnan kielellistäminen. Suomen kielen edistymistä tuetaan pienryhmäopetuksessa ja S2-pienryhmissä, jolloin vertaisryhmä tukee kielen harjoittelua. Arjen toiminnassa annettu opetus, pienryhmätoiminta, S2-pienryhmä- ja yksilöopetus eivät ole toisiaan poissulkevia vaihtoehtoja vaan täydentävät toisiaan ja tukevat yhdessä suomen kielen oppimista. Lapselle annettavaa S2-opetusta dokumentoidaan ja arvioidaan säännöllisesti.

Eri kieli- ja kulttuuritaustaiselle lapselle tehdään kaksikielisyyden suunnitelma, joka liitetään lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan tai esiopetuksen oppimissuunnitelmaan. Vanhempien kanssa keskustellaan äidinkielen merkityksestä kaksikielisen identiteetin rakentumisen osana. Heiltä kysytään, minkä ikäisenä lapsi on alkanut tuottaa ensimmäisiä sanoja äidinkielellään ja miten he tukevat sen kehittymistä. Lapsikohtainen kaksikielisyyden suunnitelma sisältää kielen eri osa-alueet: kuunteleminen ja ymmärtäminen, puhuminen ja sanasto sekä rakenne. Suunnitelmaan

kirjataan lapsen suomen kielen taso opetuksen alkaessa, opetusjärjestelyt sekä edistyminen. S2-opetus on tavoitteellista, toiminnallista ja jatkuvaa. Suunnitelma tarkistetaan vuosittain varhaiskasvatus- ja esiopetuskeskusteluiden yhteydessä yhdessä vanhempien kanssa. Toisen kielen oppiminen on prosessi, johon vaikuttavat muun muassa lapsen ikä, äidinkielen taito ja lapsen suomenkielisessä toiminnassa viettämä aika. Oppimisen tavoitteet ovat henkilökohtaisia ja painopisteet vaihtelevat perussanaston harjoittelusta kielikuvilla leikkimiseen.

S2- opetuksen sisällöt:

Sanasto	Kielen käyttö
Minä/kehonosat	Tekemistä kuvaavat sanat
Koti/perhe	Adjektiivit
Lähiympäristö/päiväkoti	Sijaintia kuvaavat käsitteet
Vaatteet	Toimintaohjeiden noudattaminen
Ruoka/ruokailu	Kertova puhe
Eläimet	Puheen tuottaminen
Värit/lukukäsitteet	Kysymykset

Sisältöjä käsiteltäessä käytetään eri sijamuotoihin kuuluvia sanoja rikkaasti oikeissa sijamuodoissaan. Sisältöjä tutkitaan myös ylä- ja alakäsitteiden kautta sekä kysymyksiä muodostaen ja niihin vastaten. S2-opetuksen sisällöt valitaan suomalaiseen kulttuuriin kotouttavista aiheista muun muassa ruokailu, perhe, vaatetus, värit, vuodenajat, luonto, eläimet. Tavoitteena on, että lapsi oppii arkielämän perussanastoa ja käyttää sitä luontevasti eri tilanteissa. Sanavaraston kartuttaminen, käsitteiden harjaannuttaminen, toimintaohjeiden ymmärtäminen ja noudattaminen ovat S2-opetuksen keskeisiä sisältöjä. Opetuksessa käytetään kaikkia varhaiskasvatuksen toimintamenetelmiä ja -välineitä. Lapsiryhmän toiminnassa suomen kielen oppimista tuetaan siirtymätilanteissa, perushoidossa, työtehtävissä ja sisällöllisten orientaatioiden kautta. Suunnittelussa kieli toimii ´punaisena lankana´, jonka avulla toimintaa eheytetään muun muassa liikunnassa, musiikissa, kädentaidoissa, saduissa ja teematyöskentelyssä. Esimerkiksi rooli-, muisti-, liikunta- ja laululeikit sekä loruilu ja riittäminen harjaannuttavat monipuolisesti kielellistä ilmaisua. Päättelykyvyn ja ajattelutaitojen kehittymistä tukevat sääntöpelit, kuvista kertominen ja luokittelutehtävät.

Suomen kielen käytön moniulotteisuus luo haasteita aikuiselle kielellisen mallin tarjoajana ja lapselle kielen omaksujana:

Osa-alue	Tehtävä-alue
Havaitsemisen kehittyminen	Näkö-, kuulo, ja tuntoaistiin perustuvan erottelun kehittyminen
Kuuleminen ja kuunteleminen	Auditiivinen erottelu, ohjeiden seuraaminen, kysymysten ymmärtäminen ja kysymyksiin vastaaminen
Puheen ymmärtäminen	Annetun ohjeen ymmärtäminen, ymmärtämisen varmistaminen kysymysten avulla
Äänenkäyttö ja artikulointi	Äänen voimakkuus, äänteet
Sanavarasto	Tunnistaminen, nimeäminen
Kielen käyttö eri tilanteissa	Kysyminen, keskustelu, tapahtumista kertominen, suullisen ohjeen antaminen, erilaiset vuorovaikutustilanteet
Luku- ja kirjoitussuunta	Vasemmalta oikealle, ylhäältä alas

(Tampereen kaupunki, 2003)

Kielen kuuntelu ja ymmärtäminen

Aikuisen ääntämismallin ja puhetyylin tulee olla selkeää ja jäsentynyttä. Lapselle tarjotaan konkreettisia arkipäivän kokemuksia kielestä esineitä nimeämällä ja käyttämällä kokonaisina, merkityksellisiä lauseita. Alkuvaiheessa sanalliseen ohjeeseen liittyy kiinteästi konkreettinen, toiminnallinen ja kuvallinen malli. Aikuinen ohjaa ja innostaa lasta kuuntelemaan ja erottelemaan kuulemansa.

Puhuminen ja sanasto

Arkikielen luonnollinen malli on kielen oppimisen ja omaksumisen lähtökohta. Lasta rohkaistaan aktiiviseen itseilmaisuun ja puhumiseen, esimerkiksi viestimistilanteiden fraaseilla. Aikuinen antaa lapselle mallin käyttäen suomen kieltä monipuolisesti ja kokonaisiin lausein. Kielen vahvistumiseen tarvitaan runsaasti sanojen toistoa. Lapselle annettava positiivinen palaute on tärkeää.

Kielen rakenne

Kielen rakenteen (kieliopin) oppimisen lähtökohtana ovat runsaat esimerkit ja mallit. Päivähoitohenkilökunnan tulee olla tietoinen suomen kielen käytöstä ja rakenteista. Rakenteet tuodaan esille toimintojen ja merkitysten avulla opettelemalla suomen kielen sanastoa, käsitteitä ja lauseita (esimerkiksi tekeminen, tahtominen, onnistuminen, tunteet, paikka, suunta, aika).

Lukemisen ja kirjoittamisen valmiudet

Lukemisen ja kirjoittamisen valmiuksia harjaannutetaan kielellisen tietoisuuden harjoituksilla. Lapsi harjoittelee kirjain-ääne-vastaavuutta, tavuttamista, alku- ja loppuäänteen erottelua, kirjainten tunnistamista ja merkityksellistä kirjoittamista. Lapsi harjoittelee oman nimen ja sanahahmojen tunnistamista ja kirjoittamista. Oman äidinkielen ja suomen kielen eroja voidaan vertailla luku- ja kirjoitussuunnan avulla.

5.3 Havainnointi ja dokumentointi

Havaintoja dokumentoimalla ja lapsen kanssa keskustelemalla saadaan tietoa lapsen kielitaidosta. Havainnot auttavat jäsentämään, missä vaiheessa lapsi on suomen kielen oppimisessa. Arvioinnin kohteena on lapsen suomen kielen oppimisen edistyminen. Säännöllisen arvioinnin avulla aikuinen saa tietoa lapsen suomen kielen kehitysvaiheista itselleen, lapselle, vanhemmille sekä muulle opetus- ja kasvatushenkilöstölle. Säännöllinen arviointi auttaa myös havaitsemaan muutokset suomen kielen kehityksen suunnassa. Arvioinnin osa-alueina ovat **kuuntelu ja ymmärtäminen, puhuminen ja sanasto, kielen rakenne ja lukemisen ja kirjoittamisen valmiudet**. Positiivisen palautteen antaminen on tärkeä osa arviointia ja tukee lapsen käsitystä itsestä oppijana.

5.3.1 Kielen kuuntelu ja ymmärtäminen

Kasvattaja havainnoi lapsen toimintaa eri tilanteissa päivän aikana ja saa samalla tietoa siitä, miten lapsi toimii ryhmässä. Havaintoja kirjataan säännöllisesti.

Arkitoiminnassa havainnoitavia asioita:

- Miten lapsi reagoi kysymyksiin, pyyntöihin ja ohjeisiin?
- Vastaako lapsi kysymyksiin sanallisesti?
- Tarvitseeko lapsi useamman toiston annettuun ohjeeseen?
- Ryhtyykö lapsi toimimaan ohjeen mukaan itsenäisesti vai toimiiko muiden mallin mukaan?

- Seuraako lapsi sanallisia ohjeita ja pelien sääntöjä?
- Ymmärtääkö lapsi aikuisten ja lasten puhetta?
- Ymmärtääkö lapsi luettua ja pystyykö seuraamaan jatkokertomuksia?
- Kuinka paljon lapsi tarvitsee tukea tehtävien ymmärtämisessä ja niiden tekemisessä?
- Johtuvatko mahdolliset ongelmat huonosta kielitaidosta vai jostain muusta?
- Lapsen tulee pystyä toimimaan sanallisesti annetun ohjeen mukaisesti, jotta kuultu ohje tukee toimintaa ja suomen kielen oppimista. Lapselle tehdään kysymyksiä kuvista ja luetuista kirjoista, joihin vastaamalla lapsi jäsentää kuulemaansa ja tuottaa puhetta. Kysymyksillä on tarkoitus mitata kuullun ymmärtämistä, ei muistia.

5.3.2 Puhuminen ja sanasto

Sanoja oppiakseen on kuultava kieltä. Sanaston ja puhumisen oppiminen ja opettaminen on jatkuva prosessi, joka ei lopu koskaan. Kasvattajan tulisi hyödyntää kaikkia opetuksen osa-alueita, sillä ne opettavat uusia sanoja ja sanarytmiä.

Arkitoiminnassa havainnoitavia asioita:

- Nimeääkö lapsi esineitä, asioita ja kuvia?
- Ilmaiseeko lapsi itseään suomen kielellä? Käyttääkö ilmaisussaan yksittäisiä sanoja vai lyhyitä lauseita?
- Millaisia kysymyksiä lapsi tekee?
- Sisältääkö lapsen puhe substantiiveja, verbejä ja adjektiiveja? Käyttääkö hän niitä vapaissa vuorovaikutustilanteissa?
- Erottaako lapsi puheesta suomen kielessä esiintyvät äänteet (vrt. lapsen lähtökieli)?
- Miten lapsi ääntää suomea? Vaihtavatko konsonantit paikkaa (suksi - suski)?
- Vaihtavatko samassa tavussa olevien vokaalilyhdistelmien (eli diftongien) vokaalit paikkaa (pöytä - pyötä)?
- Onko puheessa vokaalin keston muutoksia (kala - kaala)?

Toisen kielen oppiminen riippuu lapsen iästä sekä äidinkielen oppimisen vaiheesta ja tasosta. Pienellä lapsella toisen kielen oppiminen tapahtuu rinnakkain äidinkielen oppimisen kanssa. Lapsen hallitessa äidinkieltä perusrakenteet hän hyödyntää niitä omaksuessaan toista kieltä.

5.3.3 Kielen rakenne

Kielen kehittyessä lapsi sisäistää suomen kielen kielijärjestelmän oikeat rakenteelliset (kieliopilliset) ilmaukset. Kielitajun kehittyessä lapsi oppii arvioimaan puheessaan esiintyvien rakenteiden virheellisyyden tai virheettömyyden.

Arkitoiminnassa havainnoitavia asioita:

- Taivuttaako lapsi sanoja vai puhuuko hän perusmuodossa? ”Minä mene koti”, ”äiti hake minu”
- Miten lapsi taivuttaa sanoja ja miten hän hallitsee astevaihtelun? ”Minä puken”

- Käyttääkö lapsi menneen aikamuodon rakennetta? ”Olin/Olen eilen kaupassa”
- Taivuttaako lapsi verbejä persoonamuodoissa (syön, syöt, syö, syömme, syötte, syövät)?
- Lapsen puheen nauhoittaminen antaa arvokasta tietoa siitä, miten lapsi todellisuudessa käyttää kieltä ja miten hän hallitsee suomen kielen rakenteita.

5.3.4 Lukemisen ja kirjoittamisen valmiudet

Kielellisen tietoisuuden kehittyminen vaikuttaa suuresti siihen, sujuuko lukemisen oppiminen kitkatta vai onko se ongelmallista. Varhaiskasvatuksessa arviointi kohdistuu oppimisen prosessiin, myös lukemisen ja kirjoittamisen valmiuksien osalta. Maahanmuuttajataustaisen lapsen kohdalla valmiuksien kehittymiseen voivat vaikuttaa perheen ja lapsen vanhempien koulunkäyntihistoria.

Arkitoiminnassa havainnoitavia asioita:

- Visuaalinen erottelukyky: löytääkö lapsi kaksi samanlaista kuvaa?
- Osaako lapsi nimetä kirjaimia ja numeroita? Erottaako hän ne toisistaan?
- Hahmottaako lapsi oikean lukusuunnan?
- Tavuttaako lapsi sanoja esimerkiksi taputtamalla?
- Tunnistaako lapsi kuulemansa perusteella äänteen sanan alussa, lopussa ja löytyvätkö riimiparit?
- Ymmärtääkö lapsi äänteen ja kirjaimen vastaavuuden?
- Yhdistääkö lapsi sanan ja kuvan?

5.4 Kielen kehityksen kartoitusmenetelmiä

- **Kettu-testi** (Korpilahti – Eilomaa) on 3–vuotiaiden puheen ja kielenkehityksen arviointimenetelmä. Sitä käytetään myös monikielisten ja monikulttuuristen lasten suomen kielen arvioinnissa suuntaa antavana välineenä. Testissä kartoitetaan kielitaidon eri osa-alueet
 - nimeäminen
 - kielen ymmärtäminen
 - toimintaohjeet
 - spatiaaliset käsitteet
 - ääntäminen
 - puheen ymmärrettävyys
 - kertova puhe
 - värit ja lukumäärä
 - lausepituus
- **Lauran päivä** on tarkoitettu esiopetusikäisten suomea toisena kielenä puhuvien suomea toisena kielenä puhuvien lasten suomen kielitaidon kartoittamiseen. Lauran päivä kertoo esiopetusikäisen tytön tavallisesta päivästä, jonka tapahtumia seurataan kuvista. Materiaalin tärkein osio on sanasto, sillä sanavaraston laajuus kuten laatukin vaikuttaa olennaisesti oppilaan selviytymiseen perusopetuksessa. Materiaalin avulla voidaan tutkia myös kielen rakenteiden hallintaa sekä lapsen vapaata kerrontaa. Kartoitus tehdään lapsen siirtyessä esiopetuksesta perusopetukseen hyvissä ajoin ennen kouluvuoden alkua. Kielen kartoittajana toimii ryhmän lastentarhanopettaja.

- **Kuvasta kertominen ja sadutus**

Perusajatuksena sadutuksessa on, että lapsi kertoo itse keksimänsä tarinan, jonka aikuinen kirjoittaa muistiin. Menetelmä antaa lapsille tilaisuuden tulla kuulluksi ja aikuisille oppia kuuntelemaan lasta. Sadutuksessa voi käyttää lapsen omaa piirustusta tai mitä tahansa kuvaa, josta lapsi kertoo tarinan. Lapsen kertoma tarina on arvokas jo sellaisenaan. Tarinaa voi käyttää myös kertovan puheen arvioinnin välineenä. Sadutustyyppejä ovat: Nimeäminen: lapsi nimeää asioita, mutta ei kerro tarinaa suomen kielellä. Lauseketjut: sadutuksessa ei ole vielä yhtenäistä juonta, vaan lapsi kertoo erillisiä lauseita eri asioista. Juonellinen juttu: edellyttää huomattavasti kehittyneempää kielitaitoa; se on pieni, yksinkertainen ja looginen tarina.

6. ESIOPETUKSEN JA PERUSOPETUKSEN NIVELVAIHEEN YHTEISTYÖ

Esiopetusvuoden aikana seurataan lapsen kouluvalmiuksien kehittymistä. Usein on tarpeellista selvittää, johtuvatko mahdolliset oppimisen pulmat oppimisvaikeuksista vai vaikuttaako oppimiseen kaksi-/monikielisyys tai kehittyvä suomen kielen taito. Esiopetuksen oppilashuoltoryhmässä arvioidaan onko tarpeen esittää tukitoimien järjestämistä koulunaloitusvaiheessa. Samalla arvioidaan riittääkö kaksi-/monikielisen lapsen suomen kielen taito koulun aloittamiseen perusopetuksessa vai suositellaanko lapselle perusopetukseen valmistavaa opetusta. (Liite 5 ja 6)

Kielitaidon tason määrittelyyn osallistuvat aina lapsen esiopettaja sekä tarpeen mukaan myös S2-lastentarhanopettaja ja valmistavan luokan opettaja. Kielitaidon tasojen kuvausasteikolla (liite 1) taso A1.3–A2.1 kuvaa keskimäärin oppilaan osaamista valmistavan opetuksen päättyessä. Jos lapsen suomen kielen taito jo esiopetuksen päättyessä on tällä valmistavan opetuksen tavoitetasolla, lapsi voidaan ohjata perusopetukseen. Tällä taitotasolla lapselle tuottaa kuitenkin vielä vaikeuksia ymmärtää esim. pitkiä kielellisiä ohjeita tai toimia ohjeen mukaan. Tällöin lapselle voidaan esittää muita tukitoimia esim. osuutta koulunkäyntiavustajan tuesta.

Monikulttuurisen lapsen esiopetuksen oppimissuunnitelmaan tulee aina liittää lapsen kaksikielisyyden suunnitelma (Liite 3 ja 4). Oppimissuunnitelma liitteineen toimitetaan esiopetuksesta lapsen tulevaan kouluun.

Liite 1: Kielitaidon tasojen kuvausasteikko

A.2. Välittömän sosiaalisen kanssakäymisen perustarpeet ja lyhyt kerronta

A2.1	Kehittyvä peruskielitalaito	<ul style="list-style-type: none">* Pystyy ymmärtämään yksinkertaista puhetta tai seuraamaan keskustelua aiheista, jotka ovat hänelle välittömän tärkeitä. * Pystyy ymmärtämään lyhyiden, yksinkertaisten, itseään kiinnostavien keskustelujen ja viestien (ohjeet, kuulutukset) ydinsisällön sekä havaitsemaan aihepiirin vaihdokset tv- uutisissa. * Yksinkertaisenkin viestin ymmärtäminen edellyttää normaalilla nopeudella ja selkeästi puhuttua yleiskielistä puhetta, joka usein täytyy lisäksi toistaa	<ul style="list-style-type: none">* Osaa kuvata lähipiiriään muutamin lyhyin lausein. Selviytyy yksinkertaisista sosiaalisista kohtaamisista ja tavallisimmista palvelutilanteista. Osaa aloittaa ja lopettaa lyhyen vuoropuhelun, mutta kykenee harvoin ylläpitämään pitempää keskustelua.*Tuottaa sujuvasti joitakin tuttuja jaksoja, mutta puheessa on paljon hyvin ilmeisiä taukoja ja vääriä aloituksia.* Ääntäminen on ymmärrettävää, vaikka vieras korostus on hyvin ilmeistä ja ääntämisvirheistä voi koitua satunnaisia ymmärtämisongelmia.*Osaa helposti ennakoitavan perussanaston ja monia keskeisimpiä rakenteita (kuten menneen ajan muotoja ja konjunktioita).* Hallitsee kaikkein yksinkertaisimman kieliopin alkeellisessa vapaassa puheessa, mutta virheitä esiintyy yhä paljon perusrakenteissakin.
------	-----------------------------	--	--

Liite 2: Lapsen kielen ja puheenkehitys ennen kouluikää

Ikä	Kielellisen kehityksen vaihe
0-1v.	<ul style="list-style-type: none"> - Monipuolista jokeltelua - Kyky käyttää eleitä ilmaisun tukena 10–30 merkityksellistä sanaa <ul style="list-style-type: none"> • sanaston ymmärtäminen on kehittyneempää kuin tuottaminen • symbolisia leikkitoimintoja
1-2v.	<ul style="list-style-type: none"> - Ymmärtää pieniä lauseita ja kehotuksia (osoittaa esineitä, ojentaa esineen pyydettyäessä) - Yli 250 merkityksellistä sanaa (yksilöllinen vaihtelu 0 - 600 sanaa) <ul style="list-style-type: none"> • sanayhdistelmiä, jotka taipuvat - Lapsi oppii noin 10 uutta sanaa päivässä <ul style="list-style-type: none"> • substantiivien ja verbien osuus määrällisesti suurin • adjektiivit, pronominit ja partikkelit yleistyvät - Puheessa esiintyy taivutusmuotoja <ul style="list-style-type: none"> • preesens- ja imperfektimuotoja • monikon tunnus ja genetiivi • partitiivi, sisä- ja ulkopaikallissijoja - Lapset käyttävät myös ´omatekoisia´ muotoja ja taivutuksia - Kiinnostus puheeseen ja kuunteluun
3v.	<ul style="list-style-type: none"> - Puhe lähes kokonaan ymmärrettävää - Monisanaisia lauseita - Apuverbin käyttöä, eri aikamuotoja, verbin taivuttamista eri persoonissa - Käsky-, kielto- ja kysymyslauseita - Esineiden paikkaa osoittavia määreitä - Adjektiivien vertailuasteiden käyttöä - Kielellisen tietoisuuden alku: sana- ja loruleikit - Ymmärtää arkikieltä, kuuntelee pieniä kertomuksia - Puheessa voi ilmetä lievää takertelua tai sujumattomuutta
4-5v.	<ul style="list-style-type: none"> - Eri sanaluokan sanoja esiintyy samassa suhteessa kuin aikuisen arkipuheessa - Kertoo tarinoita, satuilee - Lapsi hallitsee sanojen taivutusta ja lauseiden muodostamista koskevat perussäännöt <ul style="list-style-type: none"> • omatekoisten taivutusten väheneminen - Ilmaisujen tarkentuminen tulee esille <ul style="list-style-type: none"> • ajan ilmaisuissa • paikan ja sijainnin kuvauksessa • esineiden ja asioiden laadullisessa tarkastelussa (koko, määrä, väri, muoto) - Ymmärtää ja käyttää monipuolista ja sujuvaa kieltä
6-7v.	<ul style="list-style-type: none"> - Lapsi hallitsee noin 14 000 sanaa, sanojen ääntäminen on yleiskielen mukaista - Lapsen puhe on selkeää ja rakenteellisesti oikeaa - Lapsi nimeää sujuvasti esineitä ja symboleja - Foneemisen tietoisuuden kehittyminen <ul style="list-style-type: none"> • lapsi oivaltaa vähitellen, että sanat muodostuvat erillisistä äänneistä • havaitsee sanojen äänne-eroja • oppii yhdistämään, poistamaan, lisäämään ja laskemaan äänneitä - Vuorovaikutuksen perustaitojen omaksuminen <ul style="list-style-type: none"> • lapsi keskittyy kuuntelemaan puhetta • esittää kysymyksiä kuulemastaan • vastaa kysymyksiin, puhuu vuorotellen • toimii annettujen ohjeiden mukaisesti - Ymmärtää jo pitkiä lauseita ja käsitteellistä kieltä

(Lyytinen)

Liite 3:

Lapsen kaksikielisyyden suunnitelma liitteeksi varhaiskasvatussuunnitelmaan

Kielen ja ajattelun kehitys/

suomi toisena kielenä

Äidin äidinkieli: _____

Isän äidinkieli: _____

Lapsen kotikieli/kielet: _____

Lapsi aloittanut varhaiskasvatuksessa: _____

Havaintoja lapsen oman **kotikielen** osaamisesta:

Havaintojen tekijä:

Suomi toisena kielenä	Lapsen vahvuudet:	Näissä hän tarvitsee tukea:
<p>Puheen ymmärtäminen</p> <ul style="list-style-type: none">• ymmärtää ikäiselleen tavallista sanastoa• ymmärtää ohjeita, yksilöllisesti annettuja, ryhmälle annettuja• kuuntelee ja ymmärtää toisia lapsia/opettajaa• pystyy seuraamaan satuja, kertomuksia ja loruja		
<p>Puheen tuottaminen</p> <ul style="list-style-type: none">• osallistuu leikkiin toisten kanssa• tuottaa sanoja/lauseita• osaa esittää kysymyksiä• ilmaisee itseään, ajatuksiaan ja kokemuksiaan• kertoo asioista ja vastaa kysymyksiin spontaanisti isossa/pienessä		

<p>ryhmässä</p> <ul style="list-style-type: none"> • kertoo asioita ja vastaa kysymyksiin kehotuksesta • kertoo kuulemiensa satujen pääkohdat • osaa antaa ohjeita • muistaa asioita ja osaa yhdistää niitä omaan kokemuksiinsa • leikkii sanoilla, äänneillä, riimeillä ja loruilla 		
<p>Luku- ja kirjoitustaidon kehittyminen</p> <ul style="list-style-type: none"> • on kiinnostunut kirjoista ja kirjoitetusta kielestä • tunnistaa oman nimensä kirjoitettuna • kirjoittaa oman nimensä • löytää äänneet (alkuääne, loppuääne, määrä) ja tavut • lukee äänneiden avulla, kokonaisia sanoja, lauseita • ymmärtää lukemansa 		
<p>Sanasto ja rakenteet</p> <ul style="list-style-type: none"> • sujuva ikätasoinen sanavarasto • ymmärtää ja käyttää erilaisia rakenteita; kielioppivirheet tavallisia, mutta eivät haittaa ymmärrettävyyttä • ääntäminen ymmärrettävää 		

Tavoitteet	Menetelmät
------------	------------

--	--

Kehityksen seuranta

JP2008

Liite 4:

Lapsen kaksikielisyyden suunnitelma liitteeksi esiopetuksen oppimissuunnitelmaan

Esiopetuksen sisältöalueet/

suomi toisena kielenä

Äidin äidinkieli: _____

Isän äidinkieli: _____

Lapsen kotikieli/kielet: _____

Lapsi aloittanut varhaiskasvatuksessa: _____

Havaintoja lapsen oman **kotikielen** osaamisesta:

Havaintojen tekijä:

Suomi toisena kielenä	Lapsen vahvuudet:	Näissä hän tarvitsee tukea:
Puheen ymmärtäminen <ul style="list-style-type: none">• ymmärtää tavallista esiopetuksen sanastoa• ymmärtää ohjeita, yksilöllisesti annettuja, ryhmälle annettuja• pystyy seuraamaan keskusteluja• kuuntelee ja ymmärtää toisia lapsia/opettajaa• osaa jatkaa keskustelua ja odottaa vuoroaan• pystyy seuraamaan satuja, kertomuksia ja asiatekstiä; löytää ja tunnistaa pääajatuksset		
Puheen tuottaminen <ul style="list-style-type: none">• osallistuu keskusteluun ja leikkiin toisten kanssa• osaa esittää kysymyksiä• ilmaisee itseään, ajatuksiaan ja kokemuksiaan• kertoo asioista ja vastaa kysymyksiin spontaanisti		

<p>isossa/pienessä ryhmässä</p> <ul style="list-style-type: none"> • kertoo asioista ja vastaa kysymyksiin kehotuksesta • kertoo kuulemansa sadut, vitsit, arvoitukset • osaa antaa ohjeita • muistaa asioita ja osaa yhdistää niitä omiin kokemuksiinsa • leikkii sanoilla, äänneillä, riimeillä ja loruilla 		
<p>Luku- ja kirjoitustaidon kehittyminen</p> <ul style="list-style-type: none"> • on kiinnostunut kirjoista ja kirjoitetusta kielestä • löytää äänteet (alkuääänne, loppuääänne, määrä) ja tavut • kirjoittaa oman nimensä • lukee äänneiden avulla/ kokonaisia sanoja/lauseita • ymmärtää lukemansa 		
<p>Sanasto ja rakenteet</p> <ul style="list-style-type: none"> • sujuva kohtalaisen laaja sanavarasto • ymmärtää ja käyttää useita erilaisia rakenteita; kielioppivirheet tavallisia, mutta eivät haittaa ymmärrettävyyttä • ääntäminen ymmärrettävää 		

Tavoitteet syksyllä/pvm/laatijat	Menetelmät
----------------------------------	------------

--	--

Arviointi keväällä/pvm/laatijat

JP2008

”POLKU” ESIOPETUKSESTA VALMISTAVAAN OPETUKSEEN

VANHEMPIEN KANSSA KÄYDÄÄN ESIOPETUSVUODEN AIKANA KESKUSTELUJA LAPSEN SUOMEN KIELEN KEHITTÄMISESTÄ. ESIOPETTAJA KERTOO VANHEMMILLE LAPSEN OPPIMISSUUNNITELMAA LAADITTAESSA VALMISTAVAN OPETUKSEN VAIHTOEHTOEHDOSTA

ESIOPETUSVUODEN AIKANA S2-LTO KARTOITTAÄ MAHDOLLISESTI VALMISTAVAAN OPETUKSEEN LÄHTEVIÄ LAPSIA

VANHEMMAT ILMOITTAVAT LAPSEN LÄHIKOULUUN

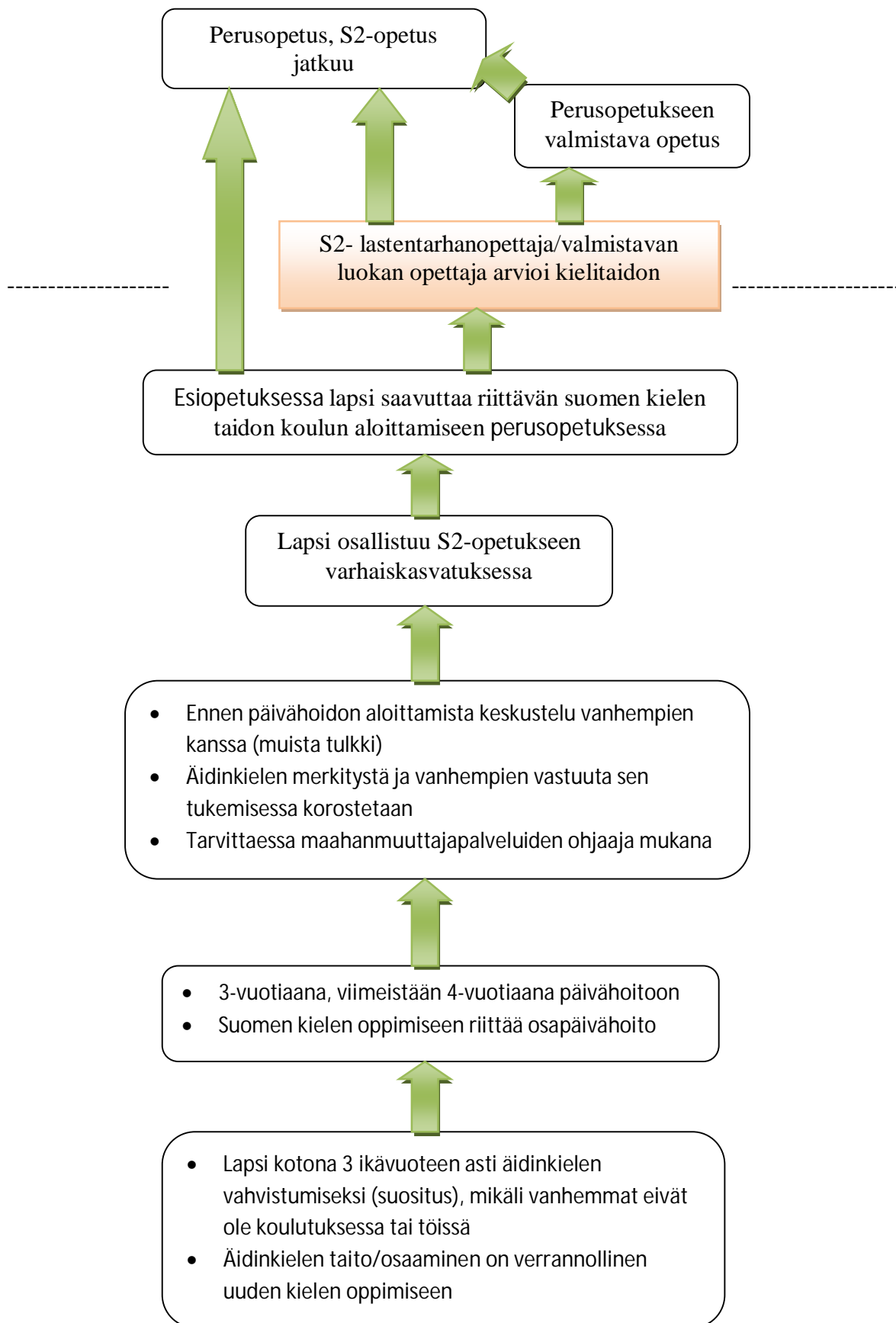

HUHTI-TOUKOKUUSSA S2-LTO JA VALMISTAVAN LUOKAN OPETTAJA KESKUSTELEVAT, SUOSITELLAANKO LASTA VALMISTAVAAN OPETUKSEEN
→ Suositusta edeltää moniammatillinen (esiopettaja, S2-lto ja valmistavan luokan opettaja) näkemys havaintoineen lapsen suomenkielen tasosta

MAAHANMUUTTAJAOPETUKSEN KOORDINAATTORI ILMOITTAÄ LÄHIKOULUUN, ETTÄ OPPILAS ALOITTAÄ VALMISTAVASSA OPETUKSESSA

Liite 6: ERI KIELI- JA KULTTUURITAUSTAISEN LAPSEN SUOMEN KIELEN OPPIMISEN POLKU
VARHAISKASVATUKSESTA PERUSOPETUKSEEN

KIRJALLISUUSLUETTELO:

- Siiskonen, T., Aro, T., Ahonen, T. & Ketonen, R. (toim) 2003. Joko se puhuu? Kielenkehityksen vaikeudet varhaislapsuudessa, Jyväskylä: PS-kustannus
- Helsingin S2-ops
- Tampereen päivähoiton S2 opetussuunnitelma
- Jyväskylän S2-ops (2006)
- Monikulttuurisuustaitojen kehittämissuunnitelma Porvoo 2009
- Tani-Nissilä, Tasolta toiselle 2010
- Lahden kaupungin strategia
- Maakunnallinen maahanmuuttoliittinen ohjelma 2010
- Perusopetuslaki
- Yhdenvertaisuuslaki
- Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2004
- Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2004